

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»**

Царук Ольга Віталіївна

УДК 34:352.075 (09) (477.8) «1921-1939»

**Становлення і розвиток зобов'язального права
на території Західної України у складі Польщі
(1921–1939 рр.)**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, професор
Онишко Оксана Богданівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри теорії та історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Сливка Степан Степанович
Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», завідувач кафедри теорії та філософії права

кандидат юридичних наук, доцент
Цуркан-Сайфуліна Юлія Василівна
Чернівецький юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія», завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться “22” червня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.19 у Національному університеті “Львівська політехніка” (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету “Львівська політехніка” (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий “20” травня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах демократизації суспільних відносин та створення умов для послідовного розвитку громадянського суспільства зобов'язання є найважливішим засобом реалізації правових норм у практичній діяльності суб'єктів господарювання. Зобов'язальні правовідносини дозволяють упорядкувати усі сфери діяльності держави та суспільства. З виникненням нових економічних відносин, проведенням реформ у сфері підприємництва створюються передумови для появи нових форм зобов'язань та їх реалізації, а також удосконалення уже існуючих, звертаючись до витоків їх створення та існування.

Світова та вітчизняна фінансова криза, яка негативно вплинула на товарообмін, внесла свої корективи у практику виникнення, функціонування та припинення зобов'язань. В умовах динамічної зміни правових відносин в процесі євроінтеграції, їх учасники, як безпосередні суб'єкти, та законодавець, як творець правових норм, зацікавлені в упорядкуванні зобов'язальних норм, враховуючи правовий досвід країн Європи, де такі кодифіковані норми діють більше 100 років (Австрійський цивільний кодекс 1811 р, Французький цивільний кодекс 1804 р. та ін.). Дослідження зобов'язань у нерозривному зв'язку з архівними матеріалами і судовою практикою дозволяє не лише оцінювати вже наявні положення правової доктрини, але й наблизитися до практичної площини розгляду цивільно-правових проблем, які виникають у сфері зобов'язального права.

Важливо наголосити, що визначення суті, змісту та особливостей зобов'язального права переслідує не лише теоретичну, а й практичну мету, яка полягає у правильному визначенні прав та обов'язків сторін у різних видах зобов'язань, кола правових норм, які застосовувалися, за необхідності їхнього узгодження, в умовах існуючих на території Західної України у складі Польщі правових систем.

За таких обставин осмислення і вивчення правової суті становлення і розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі, особливостей втілення юридичних конструкцій цієї підгалузі цивільного права, з урахуванням позитивного та негативного досвіду європейської правової традиції є особливо актуальним на сучасному етапі вдосконалення української правової науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в межах науково-дослідної проблематики «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний № 0112U007492); «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний № 0113U002433) кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є поглиблення історико-правових знань стосовно основних засад, структури та напрямів розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.).

Для досягнення вказаної мети вирішенню підлягають такі *задачі* :

– проаналізувати правове становище Західної України у складі Польщі у міжвоєнний період;

– охарактеризувати функціонування чинних на Західній Україні у складі Польщі нормативно-правових актів у сфері зобов'язального права;

– з'ясувати історичні передумови виникнення та еволюцію договірних та позадоговірних зобов'язань на території Східної Галичини та Західної Волині, їх суть і юридичне значення;

– проаналізувати характерні риси та відмінності функціонування зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921-1939 рр.);

– уточнити основні умови укладення, забезпечення виконання та розірвання договорів в контексті розвитку зобов'язального права відповідно до норм Австрійського цивільного кодексу від 1811 р., т. 10 Зводу законів Російської імперії 1832 р. (далі – Звід законів) та Зобов'язального кодексу Польщі 1933 р.;

– дослідити особливості існування деліктних зобов'язань та їх реалізацію на території західноукраїнських земель у складі Польщі (1921–1939 рр.);

– проаналізувати основні види договорів та їх особливості відповідно до чинного законодавства Польщі та архівних джерел у вказаний історичний період.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які склалися у сфері зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі у період 1921–1939 рр.

Предметом дослідження є становлення і розвиток зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.).

Методи дослідження. **Методи дослідження.** Методологічною основою дисертаційного дослідження є система філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів. У роботі використано, зокрема, діалектичний метод – у процесі розвитку зобов'язального права, починаючи із витоків його виникнення (римського права) та закінчуючи зобов'язаннями міжвоєнної Польщі 1921–1939 рр. (2.1, 2.2, 2.4, 3.1); соціологічний – у процесі виявлення чинників, що впливали на зміну і розвиток зобов'язальних правовідносин (2.1, 2.2, 2.4, 3.1); системно-структурний – у процесі аналізу структури досліджуваних законодавчих актів: Австрійського цивільного кодексу, т. 10 Зводу законів Російської імперії та Зобов'язального кодексу Польщі, виявлення зв'язків між окремими складовими чинних правових норм у сфері зобов'язального права (2.1, 2.2, 2.4, 3.1); історико-правовий – у процесі дослідження закономірностей одночасного функціонування різних нормативно-правових актів у міжвоєнний період (2.1, 2.2, 2.4, 3.1); порівняльно-правовий – при порівнянні норм укладення договорів та їх видів під час існування австрійської, російської та польської правових систем на території Західної України у міжвоєнній Польщі (2.1, 2.2, 2.4, 3.1); формально-юридичний у процесі дослідження нормативно-правових актів та окремих норм зобов'язального права (3.1, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4).

Теоретичну основу роботи складають положення провідних українських та зарубіжних вчених, таких як: І. Бойко, І. Гловацький, В. Кульчицький, В. Макарчук, Н. Дейвіс, М. Каллас, Б. Тищик, І. Терлюк, Є. Харитонов, Г. Федущак-Паславська та ін. Варті уваги й наукові праці відомих українських і польських правознавців

досліджуваного у роботі періоду: Ф. Босовського, Я. Гумінського, С. Дністрянського, Ф. Золла, Г. Коніка, Р. Лонгчампса де Бер'є, Е. Маргуліса, М. Топольницького.

Джерельною базою дисертації є національне законодавство Австро-Угорщини, Російської імперії та Республіки Польща у міжвоєнний період, наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, неопубліковані документи, матеріали судової практики, адвокатської та нотаріальної діяльності, договори укладені між суб'єктами господарювання, що зберігаються в архівах України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній історико-правовій науці монографічних досліджень проблем становлення і розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.). В результаті дослідження сформульовані основні положення, в яких конкретизуються елементи новизни:

уперше:

– здійснено порівняльно-правовий аналіз чинних на території Західної України у складі Польщі норм зобов'язального права і доведено, що специфіка виникнення і функціонування зобов'язань мала численні розбіжності. Охарактеризовано, що спільними нормами у сфері зобов'язального права, які містилися у Австрійському цивільному кодексі, Зводі законів Російської імперії та Зобов'язальному кодексі Польщі були: 1) поділ зобов'язань на види (подільні, неподільні; усні, письмові; зі свідками, без свідків та ін.); 2) нотаріальне посвідчення окремих видів договорів (купівля-продаж, заміна товарів чи надання послуг, застава нерухомого майна); 3) вказувалися умови визнання договорів недійсними; 4) встановлювалися строки укладення договорів;

– визначено що ефективно виникнення, дія та припинення зобов'язань ускладнювалися неузгодженістю чинних нормативно-правових актів. Це пов'язане з тим, що укладення договору могло здійснюватися за нормами Зводу законів (т. X), предметом договору могла бути власність, розташована на території Львівського воєводства (поширювалася дія Австрійського цивільного кодексу), а продовження дії договору – відбуватися вже за нормами Зобов'язального кодексу Польщі;

– проаналізовано відмінності, визначені чинними нормативно-правовими актами, які визначали характер функціонування зобов'язань. Таким чином, австрійське право (австрійський закон від 27 квітня 1896 року) та Зобов'язальний кодекс Польщі (ст.ст. 320-336, 339,) визначали поняття купівлі-продажу товарів у розстрочку, надання гарантій при укладенні договору купівлі-продажу, а також зниження ціни товару при виявленні у нього вад, не визначених договором тоді як Звід законів подібних норм не містив. Реалізація вищевказаних правочинів була можлива лише у судовому порядку. Натомість, Звід законів (ст. 1679) містив поняття «запродажу», тобто обітниці продавця здійснити продаж рухомих чи нерухомих речей покупцеві у визначений строк і за визначену ціну, чого не передбачали інші чинні на території Західної України у складі Польщі нормативно-правові акти.

– введено в науковий обіг низку нормативно-правових актів, які регулювали питання розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі, а

також договорів та судових рішень, які зберігаються в обласних державних архівах Волинської, Львівської та Тернопільської областей, а також в Центральному державному історичному архіві України (м. Львів);

удосконалено:

– характеристики особливостей становлення і розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.), що супроводжувалися проведенням правових реформ вказаного у визначений історичний період. Реформи вивели на провідне місце інститут договору, який став результатом інтеграції правових систем тогочасної Європи, про що свідчить імплементація цивільно-правових норм з Цивільного кодексу Франції 1804 р., Німецького цивільного уложення 1896 р., та Австрійського цивільного кодексу 1811 р.;

– положення про те, що характерною рисою функціонування зобов'язального права на території Західної України у складі міжвоєнної Польщі був частковий партикуляризм, оскільки до 1934 р. діяли дві різні правові системи – австрійська і російська в сукупності з польськими законами; – положення про те, що прийняття Зобов'язального кодексу Польщі 1933 р., не вирішило проблему повноцінного врегулювання зобов'язальних правовідносин. Для цього необхідно було прийняти нормативний акт, який би охоплював усю систему цивільного права (Цивільний кодекс Польщі, який врегульовував не лише зобов'язальне право, а й відносини між фізичними та юридичними особами, місце проживання та реєстрації, майнові відносини та майнові права, фізичних осіб та інших суб'єктів господарювання і т. д.), над створенням якого і продовжила роботу Кодифікаційна комісія Польщі після Другої Світової війни;

набули подальшого розвитку положення про:

– відсутність єдиних норм у сфері зобов'язального права, чинність одночасно кількох правових систем, що ускладнювало прийняття судових рішень у вирішенні спорів при укладенні, виконанні та розірванні договорів;

– відсутність прямого визначення у чинних на території Західної України у складі Польщі нормативно-правових актах поняття делікту, однак такий вид зобов'язань виникав внаслідок спричинення шкоди протиправними діями. Таким чином, виникнення деліктних зобов'язань і було пов'язане із наявністю шкоди;

– дослідження щодо укладення, дії та припинення основних видів договорів на території Західної України у складі Польщі, враховуючи розмаїття чинного на той час законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання:

– у науковій сфері – як підстава й основа для подальших історико-правових досліджень проблем становлення, функціонування та розвитку зобов'язального права на території Західної України у різні періоди;

– у правотворчості – при підготовці нових та внесенні змін та доповнень у чинні нормативно-правові акти для приведення законодавства України у відповідність до європейських стандартів;

– у навчальному процесі – для поглибленого викладання окремих курсів навчальних дисциплін «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія держави

і права України», «Цивільне право», «Господарське право», «Зобов'язальне право» (акт впровадження № 39 від 28.10.2013), під час написання відповідних підручників та посібників;

– у *правозастосовній сфері* – висновки та узагальнення, сформульовані в дисертації, можуть бути враховані при реформуванні системи цивільного права України з метою запобігання можливих колізій і помилок.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи обговорювалися і були схвалені на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Основні результати дослідження оприлюднювалися на III Всеукраїнському круглому столі «Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування» (Львів, 11 грудня 2011 року), Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (Львів, 20-22 квітня 2012 року), Звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Львів, 28 вересня 2012 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя» (Дніпропетровськ, 2 червня 2013 року), Міжнародної науково-практичної конференції «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» (Львів, 27-29 квітня 2012 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення у десяти публікаціях, з яких шість – наукові статті, опубліковані у провідних фахових юридичних виданнях, та п'ять – у збірниках тез виступів і доповідей, виголошених на науково-практичних заходах.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 223 сторінки, обсяг основного тексту – 188 сторінок і 35 – список використаних джерел (384 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано актуальність теми дослідження, охарактеризовано її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, визначено методологію, на базі якої було проведено науковий аналіз, вказано наукову новизну одержаних результатів та їх теоретичне і практичне значення, зазначені відомості про апробацію результатів дослідження та структуру дослідження.

У розділі 1 «Історіографія та джерельна база дослідження» здійснено огляд літератури за темою дисертації, проаналізовано нормативно-правові документи та архівні матеріали, використані в дослідженні.

Підрозділ 1.1. «Історіографія дослідження» містить відомості про стан наукової розробки теми. Важливим елементом у комплексному дослідженні теми є історія входження західноукраїнських земель у склад Другої Речі Посполитої. Історії України в цілому і міжвоєнному періоду зокрема, присвятили свої праці сучасні вітчизняні та зарубіжні автори, такі як: А. Соляр, В. Чоловський, В. Капелюшний, І. Костенко, П. Музиченко, І. Омельченко, М. Страхов, О. Шевченко, І. Терлюк, Н. Дейвіс, В. Побуг-Маліновський. У дисертації використані дослідження історика-публіциста кінця ХІХ – початку ХХ століття Л. Василевського, який був прихильником ідеї спільної боротьби народів, поневолених Росією та співпраці між українцями та поляками. Проаналізовані і праці М. Драгоманова, які стосувалися суспільно-політичних рухів України на початку ХХ століття, а також громадського діяча і юриста міжвоєнного періоду М. Лозинського, який багато праць присвятив ідеї національного визволення України.

Загальній характеристиці зобов'язальних правовідносин у різний історичний період присвятили ряд своїх досліджень видатні українські історики права нашого часу: І. Бойко, В. Кульчицький, Б. Тищик. Науковий інтерес до розвитку зобов'язань в цілому через призму їх історичних витоків – Зводу законів Російської імперії можна зустріти у працях радянських учених – цивілістів О. Йоффе, Б. Завидова, Л. Лунца, І. Новицького, Г. Райнера. Вивчення питань, пов'язаних із призначенням та змістом зобов'язальних правовідносин здійснювали російські науковці кінця ХІХ – початку ХХ століття Ю. Гамбаров, К. Победоносцев, І. Покровський та Г. Шершеневич, які внесли немалий вклад у розвиток уявлень про суть та конструкцію договору. Проблемі розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі, неузгодження окремих норм чинних на той час правових систем присвятили свої праці українські, польські науковці кінця ХІХ – початку ХХ ст., такі як: С. Дністрянський, М. Топольницький, Ф. Золд, Е. Маргуліс, Ф. Босовський, К. Левицький, Х. Конік, Я. Гумінський, В. Яворський, Ф. Конечний, Я. Коржонек, А. Лібескінд.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження» аналізуються нормативно-правові акти, судова практика, неопубліковані матеріали державних архівів, періодичні видання.

Основу законодавчої бази дослідження становлення і розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі становить законодавство, отримане у спадок Польщею від попередніх держав – Австро-Угорщини та Російської імперії – Австрійський цивільний кодекс 1811 р. та Звід законів Російської імперії 1832 р. Після здобуття незалежності Польща приймала власні закони, які поступово скасовували чинний партикуляризм та становили єдині норми у сфері регулювання державних правовідносин і зобов'язальних, зокрема – зобов'язальний кодекс Польщі 1933 р. У

дослідженні використано й інші нормативно-правові акти, наприклад Закони Польщі про виконавчу ординацію, про авторське право, про міжнародне приватне право та ін., а також рішення Верховного суду Польщі, що стосувалися окремих видів договорів.

Вагому частину джерельної бази дослідження становлять судова практика Луцького гродського суду, Тернопільського міського та окружного судів, Львівського, Стрийського, Чортківського, Бережанського окружних судів, що дало змогу проаналізувати основні причини розірвання або визнання договорів недійсними у судовому порядку. Важливим для розкриття проблеми є недосліджені матеріали державних архівів, зокрема Львівського, Волинського та Тернопільського обласних, а також Центрального державного історичного архіву у м. Львові. Це договори та інші супутні документи існуючих у міжвоєнний період юридичних осіб (Львівське відділення Державної спортивної монополії, Концерн французьких нафтових промислових товариств, Управління гербових зборів у Львові). Архівні матеріали дозволили проаналізувати види договорів, їх основні реквізити, а також умови укладення, причини і підстави виконання та розірвання.

Огляд історіографії та аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що особливості становлення і розвитку зобов'язань, які існували на західноукраїнських землях у складі Польщі, потребують систематизації, поглибленого вивчення та аналізу, беручи за основу не лише чинні нормативно-правові акти і здобутки провідних науковців, а й судову практику та архівні матеріали.

Розділ 2 «Соціально-політичне становище земель та правове регулювання зобов'язальних правовідносин» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Соціально-політичне становище Західної України у складі Польщі» розкривається динамічний розвиток українського національного руху кінця XIX – початку XX століть, який підсумувала національно-демократична революція 1917–1921 років. Пригноблене становище українського народу, що проживав на території Західної України, зумовила ще й поразка у національно-визвольних змаганнях ЗУНР, яка проіснувала лише декілька місяців.

Остаточно Західноукраїнські землі, які склали Львівське, Станіславське, Тернопільське та Волинське воєводства були приєднані до Польщі у 1921 р. на підставі Ризького мирного договору. Ці території відігравали роль сировинного додатку до польської економіки, резервуару дешевої робочої сили. Так, Галичина була одним із основних у Європі постачальників нафти та інших природних багатств (руди, солі і т. д.). На підставі закону Польщі про правові засади самоврядування воєводства від 1926 р., на цих територіях недопустимим було здійснювати колонізаторську політику, однак згодом влада заборонила вживати українську мову в усіх державних і муніципальних установах, було закрито багато українських початкових шкіл, більшість населення залишалася неписьменною, повністю полонізувалися вищі навчальні заклади, притому для осіб української національності встановлювалася відсоткова квота.

Підрозділ 2.2 «Правові засади зобов'язального права на території Східної Галичини та Західної Волині» характеризує правові норми, які були чинними на західноукраїнських землях до і після їх входження до складу Польщі у 1921 р.

Зобов'язальні правовідносини на західноукраїнських землях у складі Польщі характеризувалися бурхливим, і в той же час суперечливим характером їх регулювання.

Щодо чинного законодавства, то тут діяв принцип партикуляризму, оскільки отримані Польщею території мали своє законодавство, успадковане від Австро-Угорщини та Російської імперії, культуру та мову. Так, на території Східної Галичини у сфері зобов'язальних правовідносин діяв Австрійський цивільний кодекс 1811 р., та інші австрійські закони, а на території Західної Волині – Звід законів Російської імперії 1832 р. (т. 10 – регулював зобов'язальні правовідносини).

У 1933 р. був прийнятий Зобов'язальний кодекс Польщі, який дав змогу укласти та припинити правочини за єдиними для усієї Польщі нормами та принципами. Великим кроком до урегулювання зобов'язальних правовідносин було прийняття у 1934 р. Цивільно-процесуального кодексу Польщі. Це дало змогу вирішувати питання щодо захисту прав у місцевих судах за єдиними нормами, спрощувало процедуру судочинства та ефективність подання доказів і свідчень сторонами процесу.

У нормах Зобов'язального кодексу Польщі спостерігаємо розмежування зобов'язань на: подільні, неподільні, солідарні, перемінні, вказувалися умови недійсності договорів («про людське око», уявний договір, помилка, підступ, легкодухість, нездарність), укладення договорів через представника, виконання зобов'язання частинами, право регресної вимоги боржника чи кредитора до інших боржників чи кредиторів, тощо.

Розділ 3. «Передумови виникнення зобов'язань та їх особливості на території Західної України у складі Польщі» вміщує два підрозділи. У *підрозділі 3.1 «Зобов'язання, що виникали з договорів»* визначено, що зобов'язання – це обов'язок однієї особи (боржника), здійснити ті чи інші дії на користь іншої (кредитора). Зобов'язання виникали з закону, договору чи делікту. Зміст зобов'язання полягав у дії чи бездіяльності боржника. Предметом зобов'язання були гроші, власність (рухома, нерухома), послуги, здійснювана робота. У деяких випадках боржник зобов'язувався, крім основного предмету зобов'язання, надати ще й набуті внаслідок зобов'язання матеріальні блага, які поділялися на природні (плоди рослин та тварин) і юридичні (відсотки з власності). Обов'язковою умовою зобов'язання був строк, який зазначався в договорі, в законі чи припинявся внаслідок виконання зобов'язання.

На території галицько-волинських земель одним із перших юридично оформлених законодавчих актів, де містилися норми щодо виникнення та припинення зобов'язань, була «Руська правда». Основними джерелами виникнення зобов'язань був договір та заподіяння шкоди. Основними видами договорів були: купівля-продаж власності, міна, позика, тощо. У наступних законодавчих актах – Статутах Казимира Великого, крім попередніх договорів, зустрічалися способи їх забезпечення: застава, порука, присяга. Далі у Литовських статутах зустрічаємо і договір особистого і майнового найму, міни, дарування, оренди.

Підрозділ 3.2 «Зобов'язання, що виникали з деліктів» характеризує зобов'язання, що виникали у зв'язку із спричиненням шкоди. Норми усіх чинних кодексів у сфері зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі поняття шкоди не зазначали, однак з правової доктрини впливало, що шкодою називався усіякий будь-які майнові збитки чи посягання на охоронювані правом інтереси, які потерпілий зазнав всупереч власної волі.

Заподіяння шкоди могло відбуватися із умислом або з необережності. Від форми вини залежав розмір такого відшкодування винним (або боржником). Усі три вищезазначені законодавчі акти подавали норми щодо відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю, власності, честі та гідності, шкоди, завданої тваринами, найманими робітниками, прислугою, суддями та іншими посадовими особами.

Розмір відшкодування визначався судом і залежав від: обсягу спричиненої шкоди, майнового стану боржника, кількості осіб, що знаходилися на утриманні потерпілого, природний стан ушкодженої власності та інших факторів. Відшкодування здійснювалося у вигляді виплати певної суми грошей, або повернення пошкоджених речей до попереднього стану. Відповідальності за спричинену шкоду як за Австрійським цивільним кодексом, так і за Зобов'язальним кодексом Польщі не підлягали: недієздатні, обмежено дієздатні, а також особи в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння (якщо такий стан був спричинений не з вини самої особи); особи, які здійснювали необхідну оборону в силу загрози їх життю, здоров'ю, власності чи власності іншої особи. За нормами Зводу законів шкода відшкодовувалася винним у будь-якому випадку.

Розділ 4 «Основні види договорів на території Західної України у складі Польщі» включає чотири підрозділи.

Підрозділ 4.1 «Договори про передачу майна у власність (договір купівлі-продажу, дарування)» характеризує два найрозповсюдженіших у цій сфері видів договорів. Предметом договору купівлі-продажу виступали власність або права: кредиторські чи, подібні до речових, – гірничі, водні, патентові, тощо. Продавець був зобов'язаний вказати вади предмету договору, інакше – це було підставою для визнання договору недійсним. Норми Австрійського цивільного кодексу передбачали можливість купівлі товарів в кредит та в розстрочку. Існували й інші види купівлі-продажу: на пробу, за умови кращого покупця, на публічних торгах, право зворотного викупу нерухомості.

За нормами т. 10 Зводу законів договір купівлі-продажу нерухомості називався запродажем. Запродаж передував оформленню купчої, яка була остаточним актом, внаслідок якого майно переходило від продавця до покупця. Заміною запродажного запису була домашня розписка про завдаток. Як у австрійському, так і у російському праві мало місце і укладення договору купівлі-продажу у майбутньому. Відмінною нормою у Зобов'язальному кодексі Польщі було те, що в обов'язок продавця входило звільнення предмету продажу від боргів, чого австрійський чи російський законодавці не вказували.

Договір дарування був договором, на підставі якого одна сторона (дарувальник), не зважаючи на власні збитки, передавала право власності на рухомі чи нерухомі речі іншій особі (обдарованому). Австрійський цивільний кодекс визначав такий вид дарування, як дарування на майбутнє, чого не містили ні Звід законів Російської імперії ні Зобов'язальний кодекс Польщі. Лише російське право містило поняття дарчого запису, а також пожертви, як виду дарування. Дарувальник ніс відповідальність за шкоду, завдану невиконанням чи неналежним виконанням своїх обов'язків, за наявності злого умислу чи злочинного недбальства. Якщо подарована власність мала вади чи недоліки, то дарувальник ніс відповідальність у випадку неповідомлення про це обдарованого в момент передачі предмету договору.

Підрозділ 4.2 «Договори про передачу майна у користування (договір оренди, найму, позички, позики)» аналізує основні види договорів у цій сфері.

За договором найму чи оренди одна сторона зобов'язувалася надати іншій на певний строк власність, а друга – після закінчення вказаного строку повернути цю власність та сплатити визначену у договорі ціну. В договорах оренди ціна не завжди визначалася грошима (дозволялася оплата продуктами, речима, тощо), чого не передбачалося у австрійському праві. За нормами усіх чинних кодексів договір найму рухомого майна міг укладатися в усному порядку, тоді як договір найму (оренди) нерухомості укладався лише письмово та повинен бути нотаріально завірений. Зобов'язальний кодекс чітко розмежовував найм і оренду. Так, при укладенні договору найму наймач не мав права використовувати плоди і доходи, отримувані з найманої речі, на відміну від оренди. Таку різницю не містив Звід законів, а у австрійському праві це випливало із правової доктрини.

Предметом позички за австрійським і за російським правом були гроші і рухомі речі, позичка могла надаватися із відсотками, або без них. Звід законів містив поняття «позичкового листа», який видавався замість виплати грошей за виконану роботу, послуги, товари, а також стягнення, які впливали з договорів. Договір позички вважався нікчемним у випадках: відсутності грошей, якщо вони були предметом позички, договір укладений за підложними свідченнями чи документами, позичка була здійснена під час азартних ігор з відома позикодавця. Зобов'язальний кодекс визначав, що надання чи отримання позички понад 250 злотих повинно було здійснюватися письмово. Застосовувалося і надання позичок під відсотки, які не повинні були перевищувати 12%. На відміну від позички, договір позики укладався на безоплатній основі.

У підрозділі 4.3 «Договори про надання послуг (договір зберігання, поруки, доручення, довічного утримання, договір про працю і діло, договір страхування)» доводиться, що вказані договори забезпечували реалізацію важливих потреб населення.

Договір зберігання укладався у випадках, коли одна сторона – зберігач приймав речі (рухомі чи нерухомі) іншої сторони – поклаждавця, власника на зберігання з обов'язковим їх поверненням без можливості користування ними чи розпорядження. Зберігач мав право на отримання компенсації за завдані йому збитки внаслідок збереження чужих речей. Зберігач ніс відповідальність тоді, коли він сам використовував віддану йому на зберігання річ чи надав для використання третіми особами, або якщо її утримання здійснювали треті особи без необхідності і без дозволу власника. Особливою була норма т. 10 Зводу законів, де вказувалося, якщо зберігач довідався про крадену чи отриману іншим незаконним шляхом річ віддану на зберігання, він повинен повідомити про це органи влади.

За усіма чинними нормативно-правовими актами договір поруки – це письмовий договір, який укладався між кредитором і третьою особою (поручителем) у випадку невиконання боржником зобов'язання перед кредитором. Поручитель не ніс відповідальності у випадку невчасної сплати боргу кредитором, а у випадку сплати боргу за умовами договору – він мав право регресної вимоги до нього. Особливістю Зводу законів було те, що поручителями могли виступати усі дієздатні особи, тоді як австрійське право надавало цю можливість лише чоловікам. Зобов'язальне право Польщі передбачало укладення договору поруки і за майбутній чи умовний борг, а

також кредитор ніс відповідальність перед поручителем за те, що спочатку звернувся за погашенням боргу до нього, а не до боржника, чого не містили норми попередніх кодексів.

Усі аналізовані кодекси визначали, що дорученням є контракт, за яким одна сторона приймає на себе зобов'язання представляти інтереси іншої. За цим договором закон дозволяв вчиняти певні дії не лише від імені особи-довірителя, а й здійснювати інші правочини у межах договору. Доручення поділялися на платні та безплатні, загальні та особливі, усні та письмові. Звід законів чітко визначав перелік доручень, укладених у письмовій формі та посвідчувалися нотаріально, чого не розмежувало австрійське право та Зобов'язальний кодекс.

Договір довічного утримання (ренти) укладався тоді, коли одна особа обіцяла іншій виплачувати щорічно певні кошти в обмін на отримання грошової чи майнової винагороди після смерті особи, яка потребує утримання. Кредитори та діти особи, яка виплачувала кошти на довічне утримання, не могли припинити дію договору. Проте, вони могли вимагати сплати боргу з самого утримання. Отримання ренти особа могла вимагати і від працедавця, якщо останній не виконав усіх вимог трудового договору. Рента була строковою або пожиттєвою, про що зазначали усі чинні кодекси.

Договір про діло (договір про послуги, договір особистого найму) був договором, на підставі якого одна сторона (працівник, робітник, підприємець) зобов'язувалася по відношенню до іншої (замовника, працедавця) виконувати певну роботу за винагороду, як правило, грошову.

Обов'язковою умовою в договорі про діло була оплата, на відміну від норм Австрійського цивільного кодексу. Російський законодавець допускав і укладення договору про найм послуг на невизначений строк, який міг бути припинений будь-коли за умови повідомлення про це іншу сторону за два тижні. За нормами Зобов'язального кодексу Польщі відмова від винагороди за працю не мала правового значення, що свідчить про правовий захист найманих працівників. У Польщі існував і договір як про індивідуальну працю, так і з групою осіб, тобто колективний договір. Також вказаний законодавчий акт чітко розмежовував поняття договору про працю і договору про діло. Різниця полягала у предметі правового регулювання. За нормами Зобов'язального кодексу Польщі договір особистого найму мав обов'язкову письмову форму та завірявся у нотаріуса чи маклера.

За договором страхування особа приймала на власний ризик шкоду, якої могла зазнати інша особа не з власної вини, і обіцяла за певну ціну надати їй обумовлену винагороду. Предметом договору були товари та інші речі, зокрема будинки і маєтки. Договір визнавався недійсним, якщо при його укладенні застрахований вже знав про втрату речі або страхувальник знав про її безпечне становище.

У *підрозділі 4.4* аналізуються інші види договорів (договір спілки, переказу, договори про гру і парі, шлюбний договір).

У договорі спілки основною його умовою була спільна мета, пов'язана з отриманням прибутку. Для утворення спілки потрібно було внести певний спільний вклад – грошима, речами чи власною працею.

За договором переказу особа, яка переказувала іншій (отримувачеві переказу) свідоцтво третьої особи, уповноважувала одержувача переказу його прийняти, а

переказувача – виконати зобов'язання за рахунок останнього. Таким чином, перевід боргу здійснювався з боржника на платника по відношенню до кредитора.

Спілка та переказ характеризувалися лише нормами Австрійського цивільного кодексу та Зобов'язального кодексу Польщі. Звід законів Російської імперії жодних норм щодо цих договорів не містив.

Усі аналізовані нами кодекси містили норми щодо договорів про гру та парі. Договір парі укладався у випадку, коли на невідому подію між сторонами виникала домовленість щодо визначеної винагороди тій стороні, чиє переконання виявиться результативним. Парі визнавалося недійсним, якщо сторона, що виграла, знала про позитивний результат на свою користь і приховала це від другої сторони.

Договором про гру вважалася також доставка товарів чи цінних паперів, якщо внаслідок очевидної чи передбачуваної волі сторін реальне виконання прав і обов'язків було неможливим. Одна із сторін договору була зобов'язана сплатити різницю між домовленою ціною продажу і ринковою ціною при виконанні зобов'язання.

Шлюбний договір на колишніх австрійських територіях міг укладатися як до, так і після укладення шлюбу, тоді як на колишніх російських – жодних особливих норм щодо його укладення не було, оскільки існувала роздільна власність подружжя.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вперше розв'язано наукову проблему, яка полягає у виявленні, систематизації та поглибленні історико–правових знань щодо становлення і розвитку зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.). Основні висновки, що відображають її вирішення, сформульовано у наступних положеннях.

1. Польща, тобто Друга Річ Посполита, утворилася внаслідок розпаду трьох великих імперій – Австро-Угорщини, Німеччини та Росії. Українці, здебільшого, населяли території, що належали до Першої світової війни Австро-Угорщині та Росії, яка мала назву Західна Україна. Таким чином, правова система Другої Речі Посполитої включала в себе елементи правової спадщини усіх трьох імперій і потребувала відповідної трансформації в цілісну правову систему новоствореної держави. Такі зміни були наслідком намагання польської держави уніфікувати різноманітні сфери суспільного життя, що в свою чергу породжувало національні конфлікти і дискримінацію національних меншин, перш за все юридичними засобами.

2. Протягом перших кількох років незалежності Польща керувалася чинним до розпаду вищевказаних імперій законодавством: Австрійським цивільним кодексом 1811 р. та т. 10 Зводу законів Російської імперії 1832 року. Поряд із цим діяли й інші як австрійські та російські імперські закони, що спричиняло колізії та незручність у правозастосуванні. Прийняття у 1933 р. єдиного законодавчого акту у сфері зобов'язальних правовідносин – Зобов'язального кодексу Польщі суттєво покращило правове регулювання зобов'язальних правовідносин, судовий розгляд справ про розірвання договорів та про визнання їх недійсними. Про якість юридичних конструкцій зобов'язального права свідчить і те, що вони стали відповідним юридичним еталоном, оскільки більшість норм Зобов'язального кодексу Польщі були перенесені у Цивільний кодекс Польщі 1964 року та діють і сьогодні.

3. До прийняття вищевказаних кодексів, еволюція договірних та позадоговірних зобов'язань на території Східної Галичини та Західної Волині базувалася як на основі рецепції римського права, де зобов'язання розглядалося як юридичний обов'язок однієї особи по відношенню до іншої, а за його невиконання – наставала майнова відповідальність, – так і на основі Руської правди, Статутів Казимира Великого 1420 р., Литовських статутів.

За нормами «Руської правди» більшість договорів уклалися в усній формі, шляхом складення присяги. Відповідно до Статутів Казимира Великого 1420 р. сторони могли укладати договори, які підтверджувалася не менш як двома свідками. Було відоме і забезпечення договору заставою, розвинулися і орендні відносини. Литовські статuti зобов'язували договори купівлі-продажу, оренди, позики на суму більше 10 коп грошей, дарування нерухомості, укладати у письмовій формі. Гарантіями забезпечення зобов'язання були: присяга, застава, укладення та підписання договору за присутності трьох чи чотирьох шляхтичів, інші правові звичаї (перебивання рук, частування).

4. Відповідно до чинних на території Західної України нормативно-правових актів, основою зобов'язального права були договірні правовідносини, пов'язані з передачею майна у власність або в користування, виконання певних робіт чи надання послуг, відносини, пов'язані із грою та парі, з заподіянням шкоди, правовідносини у сфері кредитування, працевлаштування (укладення трудових договорів), довгострокової оренди, створення монополістичних об'єднань (договір спілки).

Зобов'язальний кодекс Польщі 1933 р. увібрав в себе багато рис Австрійського цивільного кодексу. При аналізі положень кодексу спостерігаємо, що лише саме визначення зобов'язання залишалось незмінним, а розширився поділ зобов'язань на види (подільні, неподільні, солідарні, перемінні), багато норм кодексу присвячено відносинам кредиторів і боржників між собою, вказувалися умови недійсності договорів («про людське око», уявний договір, помилка, підступ, легкодухість, нездарність), укладення договорів через представника, виконання зобов'язання частинами, право регресної вимоги боржника чи кредитора до інших боржників чи кредиторів, тощо.

Усі досліджувані кодекси вказували умови припинення зобов'язань: смерть однієї із сторін (якщо майнові права не переходили на спадкоємців), знищення предмету договору, відмова від наданого права, закінчення строку позовної давності, відчуження або передача зобов'язання від однієї особи до іншої. Спільними нормами при аналізі основних законодавчих актів було й розмежування видів договорів: усні, письмові, зі свідками чи без таких, спостерігаємо і обов'язкове нотаріальне посвідчення окремих видів договорів (купівля-продаж, заміна чи застава нерухомості), також визначалися умови недійсності договорів.

Застосування архівних матеріалів дозволили більш повно відобразити та проаналізувати практичне застосування правових норм у сфері зобов'язальних правовідносин, закріплених в нормативно-правових актах. Це дало змогу подати порівняльну характеристику чинних право чинів у галузі зобов'язального права, виділити їх позитивний та негативний вплив на тогочасне українське суспільство, виявити недоліки, прогалини та суперечності у цивільній правовій системі тогочасної Польщі, зокрема у сфері встановлення, дії та припинення зобов'язань.

5. Основними рисами виникнення зобов'язань виступали юридичні дії сторін та третіх осіб, а також інші факти, які не залежали від людської волі (перетворення однієї речі на іншу, неправомірне відчуження речі третьою особою добросовісному набувачу). Зобов'язання виникали і внаслідок конклюдентних дій (рукописання, мовчазне прийняття завдатку). Припинення зобов'язань відбувалося внаслідок: виконання зобов'язання, смерті однієї із сторін, загибель предмету зобов'язання, відмова від зобов'язання, добровільна передача зобов'язання іншій особі. Недійсними зобов'язання визнавалися внаслідок: здійснення волевиявлення в непритомному стані (внаслідок хвороби, споживання ліків, алкоголю, наркотичних речовин чи отрути), за відсутності реального наміру волевиявлення (угоди, укладені жартома, для приховання інших дій чи подій, тощо), за наявності злого умислу, внаслідок помилки, легкомудрості (позичка під великий відсоток), нездарності (слабоумство, недоумство), браку досвіду, примусового важкого чи безвихідного становища, тощо.

6. Деліктні зобов'язання виникли внаслідок невтручання держави у правовідносини між особами. Так, потерпілий карав боржника за невиконання зобов'язання, тобто мстив йому за спричинену кривду, однак поняття боргу виникло пізніше. Згодом помста була заборонена, і за невиконання зобов'язання встановлювався штраф. Виникло правове поняття боргу. Делікт розглядався як позадоговірне чітко визначене зобов'язання, куди відносили: особисту образу, крадіжку, неправомірне знищення чи пошкодження чужого майна, тощо. Польське право міжвоєнного періоду не містило жодних норм щодо деліктних зобов'язань. Однак, останні виникали внаслідок спричинення шкоди протиправними діями. Визначення поняття «шкоди» ні Звід законів Російської імперії ні Зобов'язальний кодекс Польщі не містили, а лише вказували, що шкода є підставою для такої відповідальності. Натомість, наявність шкоди як майнового збитку, якого зазнав потерпілий, здійснюючи волевиявлення, містив Австрійський цивільний кодекс. Уже Зобов'язальний кодекс Польщі поділяв шкоду на майнову і немайнову.

7. До основних видів договорів, які укладалися на території Західної України у складі Польщі у вказаний історичний період, слід віднести: купівля-продаж, дарування, оренда, найм, позика, позичка, зберігання, доручення, довічне утримання, договір про працю і діло, страхування, спілка, переказ, договір про гру і парі, шлюбний договір. Характеристика умов укладення, розірвання та визнання недійсними вказаних договорів, відповідно до трьох різних правових систем і судової практики, дала змогу виявити їх позитивні і негативні риси та особливості, притаманні тогочасним історичним умовам функціонування суспільно-правових відносин.

Нові економічні відносини у суспільстві (розвиток телефонних та телеграфних відносин, банківських операцій) на початку ХХ ст. породжували нові види договорів, одним з яких і був договір переказу (переводу коштів на користь третіх осіб). Австрійський цивільний кодекс містив поняття щодо переказу, однак, не вказав це як окремий вид договору, а лише вказав норми щодо можливості такого правочину. Звід законів подібної норми жодним чином не зазначав. Вже Зобов'язальний кодекс Польщі вказав переказ як окремий вид договору, правову сферу та предмет його регулювання, обов'язки сторін, тощо.

Детальне вивчення та аналіз архівних документів дозволив об'єктивно підійти до розуміння цивільно-правового функціонування зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі, визначити важливу роль договору у тогочасному польському суспільстві у нових соціально-економічних умовах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Царук О. В. Кодифікація цивільного права Австрії (1704–1811 рр.) / О. В. Царук // Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування: тези доповідей III Всеукраїнського круглого столу 9 грудня 2011 р. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 283–286.

2. Царук О. В. Виникнення та припинення зобов'язань у цивільному праві Галичини у складі Польщі (1918–1939 рр.) / О. В. Царук // Митна справа: науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності. – Львів: листопад–грудень 2011. – № 6 (78). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 534–538.

3. Царук О. В. Договір перевезення вантажу на території Галичини у складі міжвоєнної Польщі / О. В. Царук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична / головний редактор М. М. Цимбалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – Вип. 1. – С. 76–84.

4. Царук О. В. Умовні зобов'язання на території Західної України у складі Польщі / О. В. Царук // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. Ю. С. Шемшукенка, В. П. Тихого, М. М. Цимбалюка, І. С. Гриценка; упор. О. В. Кресів, І. М. Ситар. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 338–340.

5. Царук О. В. Договірні зобов'язання на території західноукраїнських земель у складі Польщі (1921–1939 рр.) / О. В. Царук // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: тези доповідей Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції 20–22 квітня 2012 року. – Львів: Національна академія правових наук України. Західний науковий центр, 2012. – С. 22–23.

6. Царук О. В. Соціально-економічне становище Східної Галичини та Західної Волині у складі міжвоєнної Польщі / О. В. Царук // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів, 28 вересня 2012 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 242–247.

7. Царук О. В. Історична еволюція зобов'язальних правовідносин / О. В. Царук // Право і суспільство. – Дніпропетровськ, 2012. – № 4. – С. 77–81.

8. Царук О. В. Договір займа на западно-украинских землях в составе Польши / О. В. Царук // Экономика, социология и право [Текст]: журнал научных публикаций. – № 12 (декабрь). – Спецвыпуск. – Научно-издательский центр «Институт стратегических исследований». – М., 2012. – С. 286–290.

9. Царук О. В. Укладення договору поруки на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.) / О. В. Царук // Становлення громадянського суспільства в

Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 2 червня 2013 р.): у 2-х томах. – Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2013. – Т. 1. – С. 28–31.

10. Царук О. В. Укладення та припинення дії договору зберігання на Західній Україні у складі Польщі (1921–1939 рр.) / О. В. Царук // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. – № 3-1/2013. – С. 81–83. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.pap/in.ua](http://www.pap.in.ua)

11. Царук О. В. Укладення та припинення договорів майнового найму та оренди на території Західної України у складі Польщі. / О. В. Царук // Митна справа: науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності. – Львів: листопад–грудень 2015. – № 5 (2). – С. 220–225.

АНОТАЦІЯ

Царук О. В. Становлення і розвиток зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі (1921–1939 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2013.

У дисертації досліджується становлення і розвиток зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі у 1921–1939 рр. Розглянуто та проаналізовано нормативно-правові акти, архівні матеріали та наукову літературу, щодо виникнення та функціонування зобов'язальних правовідносин у Східній Галичині та Західній Волині.

Відповідно до результатів дослідження, викладені загальні основи зобов'язального права на території Західної України у складі Польщі, які формулювалися протягом тривалого історичного періоду, починаючи з «Руської правди», Вислицького та Литовських статутів.

Проаналізовано умови виникнення, зміни та припинення зобов'язань, їх об'єкт, предмет і зміст відповідно до норм чинних нормативно-правових актів, а саме: Австрійського цивільного кодексу 1811 р., Зводу законів Російської імперії 1832 р., Зобов'язального кодексу Польщі 1933 року. Охарактеризовано роль і місце делікту у системі зобов'язальних правовідносин, проаналізовано основні види договорів у сферах: передачі майна у власність, передачі майна у користування, про надання послуг та інших.

Встановлено, що найрозповсюдженими договорами у сфері зобов'язального права були договори: купівлі-продажу, оренди, позики, страхування, дарування, спільки, переказу, доручення.

Ключові слова: зобов'язання, договір, делікт, виникнення та припинення зобов'язань, договори про передачу майна у власність, договори про передачу майна у користування, договори про надання послуг.

АННОТАЦИЯ

Царук О. В. Становление и развитие обязательственного права на территории Западной Украины в составе Польши (1921–1939 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01. – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2013.

В диссертации исследуется становление и развитие обязательственного права на территории Западной Украины в составе Польши (1921–1939 гг.).

Рассмотрены и проанализированы нормативно-правовые акты, архивные материалы, а также научная литература, раскрывающие вопрос характеристики обязательственного права. Установлены причины и условия возникновения обязательств, исследуя их формирование на западноукраинских землях, до их вхождения в состав Польши за Рижским мирным договором. Так, проанализировано, что в соответствии с нормами «Русской правды» основными видами возникновения обязательств были договор и деликт. Основными договорами были: купля-продажа собственности, мена, заем и т. д. В следующих законодательных актах – Статутах Казимира Великого, кроме предыдущих договоров, встречаются и способы их обеспечения: залог, поручительство и присяга. Далее, в Литовских статутах указаны договоры личного и вещевого наема, мени, дарения, аренды. После распространения действия на территории Восточной Галичины Австрийского гражданского кодекса 1811 г., а на территории Западной Волыни – т. 10 Свода законов Российской империи наиболее распространенными видами договоров выступали договоры, заключенные на определенный срок и на определенных условиях. Большинство договоров имели письменную форму и заверялись нотариально (купля-продажа, аренда, порука, заем и т. д.). Немалое внимание уделялось деликтным обязательствам, возникающие в связи с причинением вреда.

Австрийский гражданский кодекс и Свод законов Российской империи продолжали действовать на западноукраинских землях в составе Польши аж до принятия собственного польского законодательства – Обязательственного кодекса Польши 1933 года. Последний уже разграничивал следующие виды обязательств сторон: солидарные обязательства (имели место в случае наличия одного кредитора и нескольких должников); частичные (в них принимали участие несколько кредиторов или несколько должников, и каждый из кредиторов был вправе требовать исполнения, а каждый из должников – выполнить обязательства в определенной доле); делимые (каждый из должников нес ответственность только за определенную часть обязательства); неделимые (выполнения одним из должников обязательства освобождало всех остальных от его исполнения). Наиболее распространенными договорами на западноукраинских землях в составе Польши были договоры: купли-продажи, найма, аренды, поручительства, дарения, хранения, товарищества, пожизненного содержания, хранения, страхования, займа, ссуды. Нередко заключались и брачные договоры.

ANOTATION

O. Tzaruk. Becoming and development of obligation law in the territory of Western Ukrain in the part of Poland (1921–1939 rr.) – As a manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences, specialty 12.00.01 – theory & history of state and law; history of political and legal studies – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2013.

The becoming and development of the obligation law in Western Ukraine in the part of Poland in the years 1921–1939 are researched in the dissertation. Legal acts, archival documents and scientific literature about arising and functioning of legal obligation in Eastern Galicia and Western Volyn are consider.

According to the results of exploration, the main basis of obligation law in Western Ukraine in the part of Poland which formulated according for a long historical period, beginning from the «Russian truth», Vyslitskoho and Lithuanian Statutes are founded.

Conditions of occurrence, change and stopping of obligations, their object, subject and content according to the validity legal act: Austrian Civil Code of 1811 r., Code of law of Russian empire of 1832 r., Obligation code of Poland of 1933 r. are analyzed. The role and the place of legal wrong in the system of obligations of law relationships, the main types of agreements in the spheres: transfer of property ownership, transfer of property for the use of services and other are characteristic.

Most of common contracts were: purchase, lease, loan, insurance, donation, union, transfer, assignment and others.

Keywords: commitment, contract, tort, origin and termination of obligations, agreements on the transfer of property ownership, contracts for transfer of property for use, contracts for services.

Підписано до друку 10.05.2016 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 94. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>